

صاحب بن عباد؛ مؤسس اولین کتابخانه جهان اسلام/مناقب صاحب در اشعار سیدرضی(ره)

صاحب بن عباد اولین کتابخانه‌های جهان اسلام را در اصفهان و ری تأسیس کرد و هنگامی که نوح بن منصور سامانی از وی دعوت کرد تا عهده‌دار وزارت شود، او به دلیل نبود امکان جابه‌جایی کتاب‌ها، این پیشنهاد را رد کرد.

صاحب بن عباد اولین کتابخانه‌های جهان اسلام را در اصفهان و ری تأسیس کرد و هنگامی که نوح بن منصور سامانی از وی دعوت کرد تا عهده‌دار وزارت شود، او به دلیل نبود امکان جابه‌جایی کتاب‌ها، این پیشنهاد را رد کرد.

ابوالقاسم اسماعیل بن عباد بن عباس، فرزند ابوالحسن عباد بن عباس طالقانی ادیب، شاعر و وزیر شیعه مذهب ایرانی دیلمیان بود. وی ملقب به «صاحب» از شخصیت‌های برجسته قرن چهارم در تاریخ تشیع است. وی علاوه بر حضور فعال در عرصه سیاست، در مناظرات علمی نیز شرکت داشت. با وجود او در منصب وزارت دولت آل بویه، فضای علمی جامعه اسلامی از آزادی فراوانی برخوردار شد و کمک‌های مالی وی به دانشمندان آن عصر، کمک دوچندانی به این مسئله کرد.

درباره اقدامات وی آورده‌اند که او مدت سی و هشت سال کتابت و وزارت خود، نظم و نثر عربی، یعنی ادبیات فارسی را که به زبان عربی انتشار می‌یافت از حضيض فترت و زوال به اوج وسعت و کمال رسانید به همین جهت قرن چهارم را قرن «صاحبی» نیز می‌نامند.

مذهب صاحب بن عباد

بسیاری از بزرگان به تشیع و برخی به دوازده امامی بودن او تصریح کرده‌اند. سیدبن طاووس، شیخ صدوق، علامه مجلسی، شیخ حر عاملی، شیخ بهایی، شیخ آقا بزرگ تهرانی، شیخ عباس قمی، علامه امینی و بسیاری دیگر از این جمله‌اند. جز تصریح بزرگان، دقت در اشعاری که از صاحب باقی مانده و شور و شوق او به ولایت و دوستی ائمه معصومین(ع) بهترین شاهد بر تشیع این شخصیت بزرگ است.

تأسیس اولین کتابخانه عمومی جهان اسلام

صاحب بن عباد اولین کتابخانه‌های جهان اسلام را در اصفهان و ری تأسیس کرد. هنگامی که نوح بن منصور سامانی، حاکم خراسان، مخفیانه از وی دعوت کرد تا عهده دار وزارتش شود؛ صاحب بن عباد به چند دلیل از جمله وفای به عهد و این‌که فقط برای جابه‌جایی کتاب‌ها چهارصد بار شتر احتیاج است، پیشنهاد وی را رد کرد.

احمد بهمنیار درباره صاحب بن عباد در کتاب «صاحب بن عباد؛ شرح احوال و آثار» آورده است که «صاحب بن عباد دفاتر و دواوین و کتب بسیار از انواع علوم و اشعار و اصناف فنون و اخبار بر طلبه و اهل علم وقف کرد تا مطالعه آن می‌نمودند و از آن فوائد بسیار برمی‌داشتند و می‌نوشتند و این صفت، گزیده‌ترین خصال مولاناست که هیچ وزیر و امیر و ملک و سلطان را این توفیق دست نداده است».

علم‌آموزی و آثار صاحب

صاحب به همنشینی و مصاحبت با اهل علم و دانش گفتگو با آنها میل و رغبت بسیار داشت و پیوسته سعی داشت که از نتایج طبع و ذوق ادبی کسانی که در نظم و نثر مقامی دارند، استفاده کند. او محضر اساتید گران‌قدری را درک کرد. عباد بن عباس، پدر صاحب، اولین معلم وی بود که صاحب علوم مقدّماتی را نزد وی آموخت و بعد از آن از محضر اساتیدی چون ابوالفضل بن العمید، وزیر مشهور آل بویه، ابوالحسن احمد بن فارس بن زکریا دانشمند لغوی و عالم فقه اللغه و بزرگان دیگر بهره برد.

صاحب در بسیاری از علوم مثل علوم قرآنی، تفسیر، حدیث، کلام، لغت، نحو، عروض، نقد ادبی و تاریخ تبحر علمی داشته و در این زمینه تألیفات زیادی دارد که برخی از آن‌ها عبارتند از: کتاب‌الابانه، الاقناع، الامثال السائرة، التذکره، دیوان و رسائل مشتمل بر مباحث اخلاقی اعتقادی و اجتماعی.

سجایای اخلاقی صاحب بن عباد

بررسی کتب و مدارک مربوط به احوال و شرح زندگی صاحب نشانگر آن است که وی از مجلسی نیکو بهره داشته و به پشتوانه اخلاق پسندیده خود بزرگان علم و ادب و عموم مردم را شیفته خود نموده بود. بهمنیار در شرح احوال این شخصیت بزرگ علمی آورده، کرم و جوانمردی از بارزترین صفات اخلاقی صاحب می‌باشد و حکایات بسیار در این باره از وی نقل شده است. او از تواضع و فروتنی نیز بهره فراوان داشت و به ویژه سادات و دانشمندان را گرمی می‌داشت.

فوت صاحب بن عباد

صاحب در اواخر عمر خویش بیمار شد و در بستر بیماری افتاد. در شب جمعه 24 صفر سال 385 ق. جان به پروردگار خویش تسلیم کرد. ابوالعباس ضبی از دانشمندان ری که شاگرد صاحب بود بر پیکر استاد نماز خواند. فخرالدوله و سران سپاه در حالی که جامه سیاه بر تن داشتند در مراسم عزای آن وزیر دانشمند، شرکت داشتند. سید رضی شخصیت گران قدر اسلام که معاصر صاحب بود 112 بیت در رثای صاحب از خود به یادگار گذاشت و ابوالفتح عثمان بن جنی شرحی بر آن ابیات در یک جلد تألیف نمود.

جنازه وی را بر طبق وصیت نامه او به اصفهان بردند و در دالان منزلش که امروزه به طوقچی معروف است به خاک سپردند.